

ESEJ O PEĆINI

Samedin KADIĆ

Na rubu litice

Strahopoštovanje prema veličini ne predstavlja obogotvorenje čovjeka. Svaki čovjek, pa i onaj najveći, najrjeđi, najdragocjeniji, ostaje čovjek. On je našeg kova...

Veličina se ne može sačuvati u mitizaciji, nego u uočavanju ukupne realnosti velikog čovjeka.

Karl Jaspers

Sokrat, Buda, Konfucije, Isus

Poslanički život Muhammeda, a.s., ima dva perioda: pećinski i postpećinski. Pećinski period je doba samorefleksije, ona preposlanička etapa u kojoj Poslanik, a.s., razmišlja o smislu i svrhi svijeta. Postpećinsko doba u njegovom životu je poslanički period. U pećinskom periodu, Poslanik, a.s., svoj materijal ima u sebi, u svojoj prolaznosti, kojoj nastoji prozrijeti neku potku, koje mora biti ili je sve užas nad užasima. U postpećinskom periodu pronađena (dobijena) gvozdena potka primjenjuje se na trgu.

Izgleda da poslije pećinskog perioda stoji veća drama nego što se slutilo. U ovom

periodu susrećemo Poslanika, a.s., kao tragača za smislom, kao čovjeka utučenog kosmičkim besmisлом. Nije li se u metodologiji svih muslimanskih historiografija potkralo začuđujuće slijepilo za preposlanički period Božijeg Poslanika, a.s.? Očito je vjernički strah pred poliperspektivizmom rezultirao guranjem ustranu ove teme. Zašto sve povijesti islama počinju sa pećinom Hira i zašto pitanje *dolaska do pećine* nije uopće hermeneutički tretirano? Ono *pećinsko* u Poslanikovom, a.s., životu moglo bi nam otkriti legitimnost samotraganja u islamu. Poslanikov život je paradigma po kojoj treba živjeti. Ali, šta mi uzimamo od te paradigme, antikvarnu sumu detalja, pravila i običajne horizonte, ili neku unutarnju logiku dolaženja do smisla? Kao što pećini i dostoji, tako i pećina Hira krije tajnu - ona je čvrno mjesto svake hermeneutike Poslanikovog, a.s., života.

Za vrijeme svog trgovačkog života Muhammed, a.s., proputovao je veliki dio Srednje Azije, krug opcrtan biblijskim meridijanima. Blistava sazvježđa stopljena sa utihlom karavanom u okeanu žutog

pijeska; mirisi devine dlake i krvi; karavanske bestragije i volšebne oaze prepune smijeha, šerbeta i blagotvornog optjecanja vode; hanifi u pećinama, manastirima, golim brdima, pustinjским isposničkim ćelijama i porušenim hramovima; skepticizam, zarotustrijanstvo, paganska odanost pjesništvu i kršćanstvo zabavljeno u samotraganju; abesinijski zalasci sunca i sirijska ljubičasta svitanja; svugdje ista mitologija, zaborav i jalova semiologija; riječ abesinijska i perzijska minijatura; magrib i mašrik obgrljeni jezivim odsustvom istine; rijeke što teku iz iskona i Musaova, a.s., stada na mršavim pašnjacima; raspadanje puti i ljudska ljubav prema puti; odjeci antropogene borbe na internacionalnom nivou - sve je to moglo popuniti prostor Poslanikovog, a.s., putničkog iskustva, impresije i slike njegovog trgovačkog putopisa. Isprva, za mladosti, mora da ga je na putovanjima oduševilo šarenilo, antropološko, kulturno, religiozno, proizvođačko; sigurno je djetinje radoznalo gledao to mnoštvo i raznolikost; isprva, vjerovatno, uživao je trgujući na sajmovima: kineska umješnost što se ogledala u nekonvencionalnim pomagalima, indijske tkanine i boje, mirisi perzijski i bizantsko oružje, mezopotamijske datule i hurme, predmeti i ljudske tvorevine ispunjavaše ga radošću iskustva i znanja. Trgovačko iskustvo je Poslaniku, a.s., možda nametnulo i neka politička promišljanja: ekvivalentnost robe kao metafora društvenog odnosa, psihofizička jednakost ljudi, ali i odnos sluga-gospodar kao ne samo temeljni ekonomski odnos epohe, već i nužni socijalni prostor u kome se ljudi kreću.

Kad bi ga amidža pozvao na putovanje - a kasnije, za vrijeme samostalnih karavanskih poduhvata - njegovo srce bi obuzela dječija radost koja je iščekivala ponovni susret sa novim, čija je signatura bila opasnost i rast, popunjenje praznine što se širila u monotonim mekanskim danima i nada da će konačno pronaći odgonetku kosmosa tamo u bijelom svijetu. Ali, na kraju bi se uvijek vraćao u sivu Mekku sa trgovačkim zadovoljstvom i ljudskim nezadovoljstvom. Tamo ga dočekivaše isti stari, besmisleni i vrijeđajući fetišizam. Poslanik, a.s., tada je zacijelo mislio o svijetu. To šarenilo, taj

umobolni pluralitet i drečavi akvarel, ima li svoje Jedno, svoj zajednički izvor i svoje neminovno ušće; zašto od svih religija Arapi imaju najbesmisleniju, najgluplju; kakav je smisao predaje o Ibrahimovom, a.s., jednoboštvu i kad je vjetar vremena nanio pijesak na ploču sa šehadetom; zašto je u kosmosu sve tako tiho? To bijahu pitanja koja su se mogla javljati kao odrazi njegovog plovljenja kroz život.

Nakon što je iskusio jetimsku sudbinu, siromaštvo, sirotinjsku ljubav amidžinu i čednu ljubav Hatidžinu; nakon što nauči ponešto o ljudskim egoizmima, vapajima i taštinama; nakon što upi u se stravične pogleda idola i prazninu ljudskih srca čiji uzroci su bili neodgonetljivi - on uđe u četrdesetu godinu života. Je li to doba kad se nemir stišava? Gase li se želje? Život koji je ispred, nije li tek kauzalni produžetak prohujale mladosti? Jesu li četrdesete godine krajnja tačka životnog uspona nakon kojeg nastupa dekadencija i pad? Je li to vrhunac života? Događa li se sve bitno prije te linije, a ono poslije je mehaničko djelovanje posljedica? U kontekstu Muhammeda, a.s., to bi zvučalo gotovo blasfemično: ono *pećinsko* može se ukazati kao prioritarno, a islam tek kao njegov kauzalni odsjaj. Neminovno se nameće stara tema: sudbina. Postoji li, zaista, kantovski rečeno, kauzalitet sudbine? Sjetimo se Muhammeda ibn Zakarija el-Razija, heretičnog filozofa, koji će negirati poslanstvo kao logički neodrživo. Po njemu, fenomen poslanstva je kontradiktoran sa Božijom pravednošću: zašto bi Bog odabirao određene ljude? Razijeva argumentacija nije zanemarljiva i zahtijeva repliku. Zašto je Bog odabrao baš Muhammeda, a.s.? To heretičko *zašto* zahtijeva odgovor.¹ Je li odgovor, kao i svi veliki odgovori, toliko jednostavan: zato što je Muhammed, a.s., to zaslužio? Niko više od njega, u besmislu, u očaju, nije želio više imati naslućivani smisao, više robovati Bogu čija riječ nije stizala.

1 Sve replike u islamu svode se na jedan odgovor: Bog je tako htio. To ne znači da su replike suviše, zabranjene ili besmislene. Vjernici imaju pravo da onom *Bog je tako htio* daju spekulativnu notu ako će im to donijeti smiraj ili ukloniti sumnju.

Na vrhuncu svog putovanja, Muhammed, a.s., odluči povući se, i tada se intezivira moralno promišljanje. Njegovo iskustvo već je dobilo svoje obličje u pamćenju i on je pokušavao organizirati taj pluralitet. Povlači se u pećinu Hira. Zvijezde ranoranilice, vjetar u palminom lišću i tajnovitost vode govorili su mu o kosmosu svijeta, ljudi i kipovi su mu govorili o haosu. U toku *pečinskog* perioda, nakon onog prvotnog *Ikre*, utučen beznađem što Objava ponovo nije stizala, Muhammed, a.s., pokušat će se baciti sa litice, ali ga, prema hadisima, u tome spriječio žestoki vjetar.² Tu se javlja problem.

Zašto se u muslimanskim biografijama Muhammeda, a.s., uglavnom prikriva slučaj njegovog pokušaja samoubistva?³ Slučaj je fascinantan po sebi i potvrđuje kontakt Muhammeda, a.s., sa nečim nadnaravnim, nečim strašno tajanstvenim. Kakav je to bio očaj što ga je natjerao da se popne na liticu i pokuša skončati u bezdanu mraka i zaborava?⁴ I koliko su česti slučajevi u kojima potencijalni samoubica završi kao neko ko širi poruku o smislu i skladu

2 Hadise, Poslanikovo svjedočenje o događaju, prenosi Buhari.

3 Paradoksalno je koliko je ovaj slučaj malo tretiran u tradiciji. Gotovo da je namjerno izostavljan. Umjesto nepravedne selekcije u povijesnim udžbenicima, potrebno je izraditi arheologiju *pečine*, jednu speleologiju koja bi definirala pečinski prostor kao fundamenatalan. Takva disciplina bi trebala akcentirati i eksplicirati potrebu razmišljanja o postojanju (Bogu, svijetu i čovjekovom položaju u njemu) kao primordijalni sadržaj vjerovanja. Povratak na Poslanikovu, a.s., pećinu uvijek iznova bi artikulirao kur'anske zahtjeve da se razmišlja o ajetima u svijetu i čovjeku. Islam ne priznaje isposništvo, ali to ne znači da ne poziva na povremenu samoću, izolaciju i razmišljanje. Hira je simbol toga. Povremeno bježanje iz svijeta, umor i potreba za svođenjem računa pripadaju čovjeku kao i povratak u svijet nakon stabilizacije. Čovjeku pripada očaj koliko i milost. Ukratko, speleologija bi osvjetljavala ljudsku mjeru u Poslanikovoj, a.s., misiji.

4 *Samoubojstvo se rijetko vrši na temelju razmišljanja*, kaže Albert Camus. Ono je uvijek rezultat krize i nesreće. A kriza pripada svakom čovjeku, što znači da je *svaki normalan čovjek razmišljao o svom vlastitom samubistvu*. Samoubistvo, onaj famozni i temeljni Camusov filozofski problem, naznačen na početku *Mita o Sizifu*, jest validan odgovor u apsurdnom svijetu koju ne poznaje ili ne prihvata Objavu. Bez Objave, šta drugo nego se ubiti?

svijeta? To je temeljita duševna transformacija, nepojmljiv zaokret. Koji čovjek ima snage za takvo nešto? Na koncu, zar bi taj smisao mogao imati svoje tlo u laži, zar bi se mogao održavati više od dvije decenije u nestvarnom? Čovjek koji je pokušao izvršiti samoubistvo zbog besmisla svijeta savršeno je iskren sa sobom, on je raščistio sa obmanama. Očaj i dolazak na liticu govore o Poslanikovoj, a.s., autentičnosti i iskrenosti. *Ubiti se, u stanovitom smislu, znači priznati, kao u melodrami. Priznati da nas je život nadmašio ili da ga ne shvatamo.*⁵ Kako je moguće da takav čovjek nastavi živjeti - savršeno odjednom - održavajući se u eteru himbe i samoobmane? Lice Džebrailovo, a.s., spasilo je Muhammeda, a.s., od apsurdna. Lice Džebrailovo - lice nade.

Odlazak u Hiru, očaj u Hiri, dobijanje Objave u pećini Hira - je li posrijedi simbolika višeg reda? Silazak u pećinu, je li silazak u sebe? Istina se uvijek javlja kao strogi zahtjev tragaocu da je prvo potraži u sebi, potom u svijetu.⁶ Pećina, pa trg, a ne obrnuto. Pravi islam počinje tek silaskom u pećinu.

Pećina je granica. Ko u nju uđe, ušao je u apsolutno ili-ili. Ili ludost ili milost.

Legenda o spavačima

Osamnaesta kur'anska sura nosi naziv *Pećina*. Povod objave ove sure, prema Ibn Abbasu, bili su idolopoklonici koji su, nakon konsultacija

5 Albert Camus, *Mit o Sizifu*, Biblioteka Dani, Sarajevo, 2005., str. 105

6 Nije riječ o idealističkom epistemološkom aksiomu, uprkos mogućim sličnostima. Sjetimo se Husserla, koji u *Kartezijanskim meditacijama* citira Augustina: *In te redi; in interiore homine habitat veritas*. Ali i Merleau-Pontija, koji, u uvodu svoje *Fenomenologije percepcije*, demantira Husserla, kao i cijelu idealističku tradiciju: *Istina ne "prebiva" samo u "unutrašnjem čovjeku"; ili radije, nema unutrašnjeg čovjeka, čovjek je u svijetu, on se spoznaje u svijetu* (Maurice Merleau-Ponty, *Fenomenologija percepcije*, Veselin Maselša – Svjetlost, Sarajevo, 1990., str. 9). Čovjek i svijet, pećina i trg ne mogu se izolirano posmatrati ni u epistemoliškom, ni u moralnom kontekstu. *Krenuti iz pečine* upućuje na prirodnu hronologiju: poći od sebe, srediti račune prvo sa sobom, biti dosljedan. Nije u pitanju epistemologija, već život.

sa jevrejskim rabinima, zatražili od Poslanika, a.s., da im kaže šta zna o *stanovnicima pećine*, ko je bio Zulkarnejn i šta je to duša? Pitanja su postavljena s namjerom da se provjeri je li on uistinu Božiji poslanik. Petanest dana nakon postavljenih pitanja, Allah, dž.š., objavljuje suru *Kehf* u kojoj se pripovijeda, između ostalog, o stanovnicima pećine i Zulkarnejnu, dok je pitanje o duši dobilo negativan odgovor: samo Bog zna šta je duša.

U tefsirima stoji da se ne zna tačno ko su bili stanovnici pećine. Najvjerojatnije ljudi koji su se sklonili u pećinu zbog vjerskih progona i čija su imena poslije njihove smrti bila uklesana na ploči uzidanoj više pećine. Ne zna se mjesto gdje je pećina, a ni tačno vrijeme kad su se sklonili i u njoj zaspali. Spavali su 309 godina. Prema nekim mišljenjima, ti mladi ljudi bili su jevreji koji su se ispred rimskih progona povukli u pećinu jedno stoljeće prije naše ere.

Ali, mišljenja nisu važna - treba pogledati kur'anski tekst. Šta nam on govori? Imamo suru koja se zove *Pećina* - u njoj, poput pećinskih ponornica, izviru i poniru tajnovite pripovijesti: o stanovnicima pećine, o dvojici ljudi i njihova dva vrta, Musau, mladiću i jednom mudrom Božijem robu (u tradiciji često nazivan kao Hidr), o Zulkarnejnu, Jeđžudžu, Međžudžu. Sura sa najtajnovitijim kazivanjima naziva se *Pećina*. Riječ o krajnjoj sintezi duboke poetičnosti i zdravorazumske jednostavnosti. Kur'anska sura *Pećina* zbilja slični sa žuborenjem u dubini ponornica-pripovijesti sa svjetlucanjem kristala-ajeta, oštrim stalaktitima upozorenja, bezdanim ponorima povijesti u koje su pali prošli narodi. Tako je ova sura služila kao nepresušno izvorište uvijek novih mističnih tema. Većinu svojih formalno-kategorijalnih metafora sufije su uzimale upravo iz ove sure. U kazivanjima o stanovnicima pećine, Musau, a.s., i Hidru, o Dvorogom osvajaču, tražila se viša odgonetka, tajna duhovne elite. Spoznati sukus ovih kazivanja, trebalo bi značiti otkrivanje istine višeg stupnja. Mislim da to nije zadaća ove sure: davanje vjernicima zagonetki da u dosadnim danima traže odgovore na njih. Sve što Kur'an želi reći jest da je svijet ispunjen

tajnama. Pećina je paradigma te tajnovitosti: ko zna šta se krije u mrkloj prosjeklini u planini, zemlji, stijeni? Blago, nečiji skelet, tragovi početaka života? Nije nam dato da saznamo sve tajne. Zato Kur'an, govoreći o stanovnicima pećine, upozorava: *...Ne raspravljaj o njima osim površno*. Dovoljno je da znamo da tajne postoje, a ne da vlastiti život upregnemo u otkrivanje tih tajni.

Promoviranje ukidanja tajni, kao parola svih prosvjetiteljskih varijacija, vodi ka apsolutnom raščaravanju svijeta i njegovom određenju kao mehanizma i kauzaliteta. Nešto mora ostati i tajna! Pećine i postoje zbog toga da nas podsjećaju da je svijet prožet tajnama. *Svijet kao gigantski analitički sud, jedini preostali san znanosti* (Max Horkheimer, Theodor Adorno, *Dijalektika prosvjetiteljstva*) vratit će nas u poziciju mitskog, u objašnjavanje onoga što se ne može objasniti. Nekad je značenje pojedine pećine ulijevalo strahopoštovanje kod stanovnika nekog kraja; danas, po dolasku geomorfologa, pećina je postala turistička destinacija, bez čara.

U arapskoj književnosti postoje drame na temu *stanovnika pećine*, a u književnosti na našim jezicima D. Kiš je, u *Enciklopediji mrtvih*, napisao pripovijetku *Legenda o spavačima*, koja ima za moto jedan kur'anski ajet iz sure *Kehf*. U *Skladištima*, također, Kiš piše o ovoj temi. Kiš je u *Legendi o spavačima* ostao vjeran mistici koju pećinska tama zahtjeva. Pećina je, od Platona do Kiša, metafora života. Ležimo u pomračini, gustoj i neprozirnoj, u mraku nestepenovanom, u mraku ni velikom, ni većem, ni malom, ni manjem, sanjamo mračne snove i sve čega se dotaknemo je mrak, teški i neprozirni. Prekriveni mrtvim mrakom dunjalučkih himbi, bježimo u mrak, u san, u obmanu. Šta je java, a šta san, gdje je blagoslovljeno razmeđe s kojeg se vidi pejzaž sna i pejzaž jave, kojom je linijom opcertan mrak od svjetlosti, svjetlo himbi od svjetla nepatvorenog? Koje je carstvo strašnije i kojem carstvu pripadamo konačno, preoštrom kraljevstvu jave ili hilafetu plutajućih predodžbi koje ne poznaju prava ni dužnosti, razgovjetnost ni oštrinu, koje nemaju rubova ni ograničenja?

Koji je katran gušći, katran što ga sazda java ili katran što ga sazda san? - pita se Kiš.

Tekst o pećini mora biti gust kao katran, mističan poput svoje tame. Poput katakombi, poput Platonove pećine, poput kur'anskih spavača.

Nacionalno svjetlo

Budi budna, nacija! Probudi se, državo! Svi budite budni! Svi ste u Božijem prisustvu. Sutra svi moramo polagati račun. Ne svađajte se zbog položaja, i ne prelazite preko krvi naših šehida ne mareći.

Hasan Kafi Prušćak, *Nizam ul alem*

Razmišljanje o problemu nacije nikad nije bez temeljitih razočarenja. Narod, nacija - kako to moćno zvuči! Tema naroda — postoji li išta pogodnije za kič i manipulaciju? Kako govoriti o naciji, a izbjeći podsmijeh izolirane individue koja za svoju domovinu uzima gradski park, planine na kojima vikenduje, ulice kojima šeta i ne zna, niti je interesiraju velike metapripovijesti o narodu? Kako govoriti o nacionalnom jedinstvu u vremenu kad je eklekticizam postao nulta tačka savremene kulture? Nacija, nacionalna država, jedinstvo, narod - sve su to anahrone kategorije. Šta će nam nacionalno svjetlo kad samo rijetki među nama ne nose ratnu tragediju kao preteško breme u životu?

Je li, zbilja, legitimno misliti na ovakav način?

Buđenje nacionalne svijesti, prosvjetljenje nacije, nostalgija za cjelinom, izlazak iz pećinske amorfnosti na svjetlo jedinstva - velike su devize nacionalnih projekata. Nacionalna potraga za identitetom jest mučno i postepeno izlaženje iz neizdiferencirane pećinske tmine u državu koja predano distribuira nacionalnu svijetlost.

U tu simboliku se uklapa i *Jugoslovenska muslimanska organizacija*, koja je održavala političke skupove na dovištima u Brateljevićima kod *Djevojačke pećine*. Svaki politički konzervatizam i totalitarizam je pećinsko

stanje. Izlazak iz pećine jest izlazak iz tmine konzervatizma na svjetlo slobode. Jugoslavija je bila jedna velika konzervativna pećina. Kad su društveni odnosi u svijetu (kraj moderne, labavljnije suprotnosti između socijalizma i kapitalizma i njihovo konačno poistovjećivanje) pogurali masu iz pećine, došlo je do opće panike. Izlazak iz pećine jest šok, i nepripremljeni bivaju obavijeni još većom tamom. U panici, mašu pećinskim oružjem ništeći sve što ih okružuje. Oni, čijem je rastu pogodovala pećinska tama, pokušali su spriječiti sve one koji su željeli napustiti pećinu. Oni su se našli u, kako kaže Peter Sloterdajk, pobačajnoj panici:

U srpsko-hrvatsko-bosanskom ratu na vidjelo je ponovo izbila jedna osobina koja je bila upadljiva već u kasnoantičkoj politici pograničnih država u okviru carstva i koja, kako kaže Franc Borkenau, predstavlja osnovni rizik socijalne evolucije na stupnju nastajanja naroda: neočekivano smo postali svjedoci etničke i susjedske paranoje... Gdje ona prevlada, društvene veze se kidaju i među starim poznanicima; gotovo svako, čini se, može da ubije bilo koga drugog. Provala onog najgoreg u socijalne konfiguracije koje nisu mogle da održe ili pronađu svoju formu svjedoči o nečem sličnom. Kada je prestalo da postoji njihovo dotadašnje ustrojstvo, ove grupe su iznenada izložene brutalnom pritisku spoljnog svijeta na koji ni psihički ni institucionalno nisu bile pripremljene. Tako se nekim političkim vođama tadašnje Jugoslavije činilo da im preostaje samo regresija ka naprijed; masakr im, kao što uvijek biva, donosi imaginarni i neodrživi dobitak time što rat izaziva etničku fuziju individua; narodna fuzija psihodinamički odgovara nekoj vrsti entuzijazma bandi... Primjer koji citira etnolog Hans-Peter Dir - da su srpski vojnici rasjecali stomake trudnih Bosanki i ekserima zakucavili fetuse za drveće, pokazuje vrhunac delirijuma u tendenciji rastapanja u onom vlastitom narodu, onom «našem», kao u unutrašnjoj formi koja je odjednom postala oslonac i od životne je važnosti. Kao da je u ovom stravičnom postupku pretjerano osvjetljena kvintesencija sukoba. Poslije razbijanja socijalističko-državne konfiguracije socijalnog uterusa Jugoslavije, neke preostale grupe su potražile uporište u starijim i

«čistijim» granicama; «srpstvo» je - koliko god ono u posljednje vrijeme bilo himerično - tokom trajanja krize bilo ono što je najrealnije. Prema vlastitom tumačenju, najugroženija grupa - ostavljena i protjerana grupa srpskog naroda - u objesnom ratu je pokušala prodor iz ogorčenja u ekstazu. Iz takvih histerizovanih zajednica u prvi plan često dolaze pojedinci koji su posrednici, koji kolektivni fantazam iskazuju u djelima koja mogu poslužiti kao primjer. Nije li fetus na ekseru prikaz nacije u pobačajnoj panici?⁷

Dugo vremena smo tuđe pećine uzimali za vlastita svjetla da bismo se kajali i kalkulirali šta bi bilo da smo pristali na ostanak u pećini. Dugo smo srtali u ambise krvi noseći buktinje tuđih mrakova. U tuđim jedinstvima zaboravljali sebe.

Izišli smo iz pećine, ali smo se nastavili ponašati kao pećinski ljudi. Sve je ostalo pećinsko: jezik, percepcija svijeta, maniri. Pećinske strukture su ostale na položajima, i njihova nostalgija za mrakom izbija u socijalnoj zbilji. Ali nacionalno svjetlo je preskupo plaćeno da bi se nastavilo s pećinskim mentalnim navikama! Biti u pećini, i biti izvan nje, nije isto. Promijenio se kontekst! A za novi kontekst potrebni su novi, mlađi ljudi. *Probudili smo se iza sna poslije ne znam koliko hiljada ljeta. Opet je orao letio na suncu, ali nije značio isto* (C. Milosz, *Rečenice*). Ništa nije isto poslije Srebrenice.

Ne mijenjamo sklopove, ne pravimo strukture, ne napuštamo matrice, zaboravljamo prilagoditi identitet vremenu. A svakodnevnicu traži da joj položimo račun: jesmo li zaista došli na svijetlost ili smo samo prešli iz jedne pećine u drugu?

Izgubljeni strah

Djevojačka pećina u Brateljevićima. Etimološka odmjeravanja na lokalnom nivou mogla bi nam ponuditi višestruka značenja. Za veliki broj ljudi, tako će nam reći i najoskudniji rječnik simbola, pećina je simbol maternice,

⁷ Peter Sloterdajk, *U istom čamcu, Beogradski krug*, Beograd, 2001., str 50 (?)

začeca, izvora, mjesta odakle dolazi život. Semantika koju sa sobom nosi narodna nominacija obično nosi dublju poruku ispod jezičke fenomenalnosti.

Prema legendi - koja ni do danas nije zaboravljena među stanovnicima Kladnja, njegovih obližnjih sela, pa i tuzlanskog regiona - ime *Djevojačka pećina* vezuje se za stalagmit u obliku sarkofaga koji se nalazi pri kraju ove pećine i koji bi trebao biti grob jedne djevojke. Evo šta, uostalom, legenda kaže:

Dogodilo se to, kao i svi epski bošnjački događaji, za vrijeme ramazana. Jedne večeri, na nekakvom sijelu u Kladnju, ožedni neki beg i ponudi nagradu onome ko mu donese vode iz bunara u pećini kod Brateljevića. Niko od prisutnih muškaraca nije se usudio prihvatiti opkladu. Onda se javila domaćinova kćerka; da postidi momke ili da zaradi sevap, razlog je nepoznat. Uvjet je bio da pored bunara zabode vreteno kao dokaz da je zaista dolazila na bunar. Sutra će beg otići u pećinu i, ako pronađe vreteno, uručit će djevojci nagradu.

Kako je dogovoreno, onako je djevojka i učinila. Sama, bez fenjera, prošla je put do sela Brateljevića, uspela se do pećine i našla bunar. Djevojka, koliko god hrabra bila, prestrašila se u pećini. Žurilo joj se da što prije napusti pećinu. Trebalo je još samo zabosti vreteno pored bunara. U mraku, vreteno je zabola kroz svoju haljinu. Kad je krenula, zapela je za vreteno i, misleći da je uhvatila neka tajanstvena sila, pokušala se otrgnuti. Od straha joj je puklo srce. Ljudi su je sutradan pronašli ukočenu. Stalagmit u obliku sarkofaga, to je njen grob.

Kao prvo, *Djevojačka pećina* zvuči dosta nevinije od biblijske metafore *vrata od utrobe*. U riječima Joba (Ejjuba, a.s.) odjekuje pobuna protiv života (*Što mi ne zatvori vrata od utrobe!*), mudrost u formi pesimizma, jecaj i odricanje. U nazivu *Djevojačka pećina* nema ničega mudrog, filozofsko-artificijelnog, buntovničkog. Ime pećine nosi pečat misterijskog oduševljenja životom. Šta bi značila ta sintagma ako ne nevinost i čistoću? U nazivu pećine u

Brateljevićima, kao i legendi koja se uz nju vezuje, krije se onaj isti duh na čijem tlu su nastajale sevdalinka i balada, svjedoci bosanske solidarnosti spram djevojke i njene sudbine.

Kao drugo: nema sumnje da je u imenu *Djevojčaka pećina*, i događajima koji se za nju vezuju, prostrujalo malo onog paganskog kulta plodnosti koji se u balkanskim tradicijama vezuje za djevojku.⁸

Djevojačka pećina u Brateljevićima je bosansko-muslimanska transpozicija tog kulta plodnosti. Ali, kad govorimo o islamu, nije li pojam kulta pomalo disparatan? U islamu svi kultovi se poništavaju - ostaje samo robovanje jednom Bogu, Koji daje kišu i čini da usjevi bude rodni, Koji stvara i rastvara, daje opskrbu kome hoće i uskraćuje je kome hoće. Nije slučajno da se kod *Djevojačke pećine* bosanski muslimani okupljaju moleći od Boga rodnu godinu. Možda je to njihov odgovor na pagansku tradiciju i duh kulta. Možda se ne radi o novotariji, nego o likvidaciji svakog oblika paganstva i misterije koju nameću ime i naslijeđe. Ne možemo uništiti tradiciju (ime, kao riznica pamćenja, ostaje), ali je možemo dovesti u simetriju sa monoteizmom.

Na koncu, u postmodernom ambijentu eskalacije bestidnosti, legenda o djevojci koja umire od straha zbog stranog tijela na njenoj haljini, djeluje utješujuće. Sveopća djevojačka legalizacija taktlnosti govori nam pomalo o vremenu u kome živimo, o bjelodanoj degradaciji onog *djevojačkog*. Sa djevojkom koja se više ne plaši, iščezla je nevinost svijeta. A sa djevojkom nestat će i poezije, i romantike, i sevdalinke. (*Ni o jednoj seksualno privlačnoj ženi u savremenoj literaturi ne može se reći ono što Balzac kaže o prostitutki Esther: da joj je bila svojstvena nježnost koja cvate samo u beskonačnosti* – Herbert Marcuze, *Čovjek jedne dimenzije*.)

Djevojko čedna, što u svakom dodiru na tvojoj halji slutiš smrtni strah, gdje si se sakrila, u kojoj pećini da te pronađem?

8 Uzimimo za primjer grčke misterije, napose eleusinske. Ove misterije vezuju se za tajne sjemena, klice i klasa koji sazrijeva, vezanih za kult Demetre i njene kćerke Persefone, koja se u eleusinskim misterijama zove Kora (Djevojka). Mit o Demetri i Persefoni, tragičan i tužan, kod starih Grka je služio kao religiozno objašnjenje prirode. Vidi: Miloš N. Đurić, *Istorija helenske etike, Zavad za udžbenike i nastavna sredstva*, Beograd, 1997., str. 6